

ב י ון ש כ נ י נ ו

הלגיון הערבי שלחה משלחת-קצינים לקאהיר, להתמחות שם בתותחנות כבדה. המשלחת תהיה נוכחת בתמרוני הצבא המצרי.

כתב «פלשתין» בירושלים מודיע, כי הועדה הירושלמית למען החייל הערבי אספה עד אמצע חודש ספטמבר תרומות בסך קרוב ל-300 לא"י.

«אל-סיראט» מודיע, כי בקרוב יתמנו אימאים ומטיפים בשביל המגויסים הערבים שבצבא הבריטי.

«פלשתין» מודיע מחיפה, כי אגודת הפועלים הערבית יסדה בעיר זו ארבע חברות לעזרה הדדית, ופתחה שתי חנויות צרכניות; כן יש לאגודה מחסן למכירת בשר.

«אל-סיראט» מודיע על עבודה מזורזת לגמר סלילת כביש בגדד-חיסה. העבודה תגמר כולה. תוך חודשים מעטים. בכביש הגמור תמשך הנסיעה מחיפה לבגדד רק 14 שעות במקום 26 שעות כיום.

«אל-סיראט» מודיע מרבתי-עמון כי מסקדת

ב ק ו ר ת ס ר י ם

מדריך ארץ-ישראל מאת ד"ר זאב וילנאי (הוצאת «תור», תש"א)

לפני שש שנים, בערך, הוציא זאב וילנאי מדריך לארץ ישראל כולה, ועכשיו פרסם שני מדריכים חלקיים, שהם ראשונים לשורה שלמה של ספרים העומדים לצאת לאור, — פרי עבודתו העיונית והמעשית של המחבר במקצוע של ידיעת המולדת.

בשני הספרים שיצאו עכשו ניכרת התקדמות לעומת הספר הקודם. והמחבר מוסיף ללמוד מן הנסיון. כבר הספר השני («תל-אביב, השרון והשפלה») משוכלל מן הראשון («חיפה, העמקים והגליל»). מובים הם, «לותות המשתקים» של «נסיעות» מהערים המרכזיות לכל חלקי הארץ ואף לארצות השכנות. לציוני הישובים העיקריים צורפו רשימות כרונולוגיות, המבליטות מאורעות חשובים במהלך התפתחותן של הנקודות. אם כי לא תמיד אפשר להסכים לשיקול דעתו של המחבר בבחירת המאורעות. כך, למשל, ברשימת «תאריכים מתולדות יפו» מופיע כתאריך היספורי, עם ציון השנה, דבר בריחתו של יונה הנביא מנמל יפו... מועיל הוא תיאור התפירות במקומות השונים וגם ההסבר ההיסטורי-הארכיאולוגי הקצר שניתן בצדו.

מקום ניכר הוקדש להסברת תיי התושבים בימינו ובעבר הקרוב, לעליות ולתהליכי ההתישבות — גם מחוץ לישוב היהודי, כגון של ערבים מהו"ל, של דרוזים, תורכמנים, צירקסים, וכן של הגרמנים. המחבר הכניס גם שירים, הקשורים במקומות מסוימים. אבל לא היה צורך לחזור פעמיים על שיר אחד גם אם הוא נוגע לשני מקומות; וכן חייב היה לדקדק יותר בשמות המחברים (לא כל שיר על כנרת של רחל הוא).

מקום נכבד ניתן במדריך לשאלות צבאיות: למלחמות, קרבות, ביצורים ומצורים, וכן לדרכי כיבוש ומעבר — למן התקופות הקדומות ועד למלחמת העולם שעברה. ניתנו גם ציורים בני-זמנם, החל ממראה כיבוש אשקלון ע"י רעמסס השני, לפני כ-3500 שנה, ותמונת המצור ששמו האשורים על גור לפני 2600 שנה, ונמור במפת כיבוש מעברות הירקון ע"י הצבא הבריטי בדצמבר 1917. הספרים כתובים בשפה פשוטה מאד. ואם כי מעלה היא לספר ממין זה כשהוא עממי בצורתו,

אף על-פי כן אסור שהפופולריות תתן מקום לאי-דיוק או לאי-הקפדה בתיאור עובדות, או במסירת תאריכים היסטוריים. בשני הספרים אנו נתקלים בכמה אי-דיוקים כרונולוגיים. נציין רק אותם המקרים, כששני התאריכים, האירופי והיהודי, ניתנו בהתאמה זה לזה, — כלומר כשאין חשש של פעולת בהגהה. כך מוטעים התאריכים של הקמת המרכז המסחרי בצפת, של בנין גדר-התיל בצפון ושל זמן הפסקת התנועה בקוי מסה"ב עפולה—גינין—מסעודיה—שכם—טול-כרם. כן מעה המתבר בהסברתו את סיבת הפסקת התנועה; גם התאריך של שיפור נמל יפו אינו נכון. לקוי הדיוק בלוחות המרחקים; אותו המרחק בין שתי נקודות ניתן בשני מקומות בספר בהפרשים של ק"מ אחד, (ראה המרחק בין חדרה לתחנת הרכבת בלוח המרחקים ע' 154, ובתוך המסמט ב"ע' 185; כן אין התאמה בציון המרחק בין לוד לבאר-יעקב בלוח המרחקים ע' 115 לכתוב ב"ע' 201). בהסברת השמות של נקודות-ישוב יש פירושים שאין להם סמכות במציאות (שכונת כרתון, גבעת רמבם). קשה להסכים לנתונים מספריים אחרים: שכונת "מולדת", ע"י אנרובנק, רחוקה עדיין מהיות בת 100 משפחות, ושכ' מונטיפיורי אינה נמצאת 10 ספרים מתחת לפני הים.

פה ושם נתקלים אנו במדריך בפסקנות העלולה להביא את הקורא במבוכה. המתבר קורא בכל מקום לים חולה (ים סומכי) בשם מי מרום; לג'בל ג'רמק — בשם עצמון. רק במקום אחד בסוף הספר הוא מעיר שישנם חוקרים שאינם מזהים את מי-מרום עם ים חולה, או מוסף, דרך אנב, שהעצמון האמיתי היה בקרבת צפורה. פעמים מפליאנו המתבר בפיסקה מרושלת מעין זו: "ביקור בנצרת. במרכז העיר נמצאת כנסיית-הבשורה, בנויה באותו המקום שהמלאך הביא את הבשורה למרים שילד לה בן — ישו". אין כל הסתייגות מצד המתבר, אין כל הסתמכות על מסורת שבאמונה, בלתי אם קביעת "עובדה", ללא כל הבחנה מדעית.

המטייל העברי צריך ללמוד מתוך ספרי הדרכה אלה לא רק את העבר, אלא גם את ההווה והמתהווה בישוב העברי. על כן יש לדרוש מאת המתבר שלא יקמץ בהסברת המסתתרה. כך, למשל, מוצאים אנו כי לתאור הצורות והזרמים שבהתישבות ניתן פחות מקום מאשר לתיאור כת הבהאים. בין האנדה על השדים המחמסים את מעינות חמי טבריה, ובין המעשיה על ברוריה אחות אשתו של ר' מאיר בעל הנס, הובאו גם שורות אחדות על סליח כביש צמח-טבריה שבקבותיה קם ונוצר גוד העבודה. האם באמת די בכך? אשר לאנדות, יש להעיר, שמובה האנדה כבת לזיה להלכה, אבל בתנאי שלא תעלה בכמותה על ההלכה. יפה עשה המתבר, שהכניס אנדות לספרו, אבל היה מיטיב לעשות לו צמצם במספרן ובהרצאת תכנן; וודאי שאין מקום בספר כזה לאנדות שהן פרי יצירתו של המתבר עצמו.

ויש לעורר כאן בעיה אחת שאינה קשורה במדריך זה דוקא. רוב העוסקים אצלנו בידיעת הארץ מצמצמים בתחומי טופוגרפיה היסטורית. יש שמרחיבים את המסכת ונוגעים גם בשאלות הקשורות בסבע הארץ או באתנוגרפיה. אבל מעטים מאד הם השמים לב לבעיות סוציאליות וכלכליות. שדה זה נשאר מעין "ארץ בלתי נודעת". חוקר המוצא לנכון לשקוד על הגיאולוגיה של א"י, המראה בקיאות בדוממיה, צמחיה ואקלימה, — וכל זה מלבד הידיעות בהיסטוריה ובארכיאולוגיה — חסר לפעמים התמצאות מינימלית בכלכלה, במשק וביחסים סוציאליים.

יחס זה מורגש לעתים גם בשני הספרים האלה, אם כי גם בשמח זה יש כאן התקדמות לעומת המדריך הקודם. הפרק על התישבות התורכמנים ב"בלד-א-כותר" וחירת פלחים בעקבותיהם עלה יפה, אבל לצערנו כמעט בודד הנהו. כן בולט העדר כל נתונים כלכליים, מספרים והשוואות סטטיסטיות, אף בשעה שהמדובר הוא על הנמלים יפו וחיפה.

א ב י צ ו ר

זו רָעָה חוֹלָה, שָׁרַב הָאֲנָשִׁים בְּעוֹלָם הָיָה יוֹנְקִים אֶת מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם לֹא מֵתוֹךְ שִׁכְלָם,
כִּי אִם מֵתְקוּתָם, מִפְתָּחֵם אוֹ מִמְשַׁלְּוֹת־לִבָּם. וְזֶלְטָר רִיבְנִי